

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МУЖЕВ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 338.242:336.24

**ВПЛИВ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ
НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
ПОКАТАЄВА Ольга Вікторівна,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,
перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
МІНАКОВА Світлана Михайлівна,
Причорноморський науково-дослідний інститут
економіки та інновацій, м. Одеса,
головний науковий співробітник відділу
макроекономіки та державного управління;

кандидат економічних наук, доцент
ГОЛОМБ Вікторія Володимирівна,
Інженерний інститут Запорізького
національного університету, м. Запоріжжя,
доцент кафедри економіки підприємства.

Захист дисертації відбудеться «17» жовтня 2019 р. о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «16» вересня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зміна вектора зовнішньої торгівлі України, активна співпраця з країнами – членами Євросоюзу щодо створення зони вільної торгівлі, передбаченої Угодою про асоціацію, – все це активізує митну діяльність України та безпосередньо впливає на стан і розвиток національної економіки. Ключовими умовами Угоди стали зміни в економічних процесах, пошук нових підходів у сфері промисловості, енергетики, безпеки населення, рівності прав, захисту споживачів, освіти, молоді та культури. Тому перед Україною постають виклики щодо лібералізації зовнішньої торгівлі, а також початку нових змін в українській митній службі, використовуючи передовий досвід країн – членів Євросоюзу.

Питання реалізації податкової політики, податковий механізм, податкові інструменти розглядають такі вчені, як: В. Гланц, Т. Желюк, Ю. Забаренко, Н. Зарипова, М. Зінченко, Ю. Іванов, Г. Івах, Т. Калінеску, В. Кміть, О. Кондюх, А. Крисоватий, Н. Кузьминчук, Г. Кучерова, О. Мельниченко, О. Мягкова, Г. Олешко, В. Пилипів, В. Подлесна, О. Покатаєва, А. Свищук, А. Соколовська, І. Стеблянко, Л. Тарангул, О. Тімарцев та ін.

Теоретико-методичні засади функціонування митної політики як однієї з функцій сучасної держави висвітлено в наукових працях В. Авер'янова, Т. Андрусяка, М. Байтіна, К. Бельського, А. Венгерова, В. Голомб, М. Жигульонкова, Л. Загайнова, С. Ківалова, О. Копиленка, С. Комарова, В. Костюка, А. Малько, О. Марцеляка, С. Мінакова, В. Матузова, Л. Морозової, Ю. Просвірніна, Є. Харитонова та ін. Процеси формування митно-інноваційної політики відображено в публікаціях таких авторів, як: І. Бережнюк, Т. Затонацька, Т. Корнєва, О. Новосад, П. Пашко. Визначенню сутності митної політики приділили увагу І. Бережнюк, О. Борисенко, Л. Івашова, П. Пашко, О. Трохимець, В. Ченцов та ін.

Проте, незважаючи на певні наукові розробки, які тією чи іншою мірою визначають основні теоретико-методичні засади здійснення митної політики, реалізація митної політики в сучасних умовах сьогодення потребує подальшого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798), де здобувачем запропоновано конкретні рекомендації з удосконалення митної політики в напрямі збільшення надходжень до державного бюджету, що сприятиме розвитку національної економіки.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка теоретичних положень та надання практичних рекомендацій з удосконалення митної політики для збільшення податкових і митних надходжень до державного бюджету.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- уточнити зміст поняття митної політики, принципи її реалізації;
- розглянути сучасні аспекти становлення митної політики в Україні;
- встановити роль інформаційних технологій у трансформації функціонування митниці в Україні;
- дослідити вплив глобальних відносин на становлення національної митної політики;

- розглянути ефективність реалізації митної політики України;
- розробити модель митної політики в контексті розвитку національної економіки
- здійснити прогноз обсягів митних платежів як інструменту реалізації митної політики держави;
- визначити пріоритетні напрями розвитку митного потенціалу країни;
- запропонувати напрями інноваційно-інвестиційного розвитку країни в межах реалізації митної політики.

Об'єкт дослідження – вплив митної політики на розвиток національної економіки.

Предмет дослідження – теоретико-методичні аспекти та практичні рекомендації з удосконалення митної політики в напрямі позитивного впливу на розвиток національної економіки.

Методи дослідження. У ході дослідження застосовано комплекс загальнонаукових методів: *теоретичного узагальнення* – для узагальнення наукових досягнень і зарубіжного досвіду щодо формування та реалізації митної політики, визначення змісту митної політики, виділення основних її принципів (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *структурно-логічного та системного аналізу* – для здійснення аналізу податкових і митних надходжень (підрозділ 2.4, 3.2); *статистичного аналізу* – для аналізу сучасного стану митної політики та її впливу на розвиток національної економіки (підрозділи 2.1); *когнітивного моделювання* – для оцінювання ефективності реалізації митної й виокремлення факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, які впливають на її формування та реалізацію (підрозділ 2.1); *кластерного аналізу* – для визначення найбільш пріоритетних напрямів розвитку митного потенціалу країни (підрозділ 3.3).

Інформаційною базою дослідження є Податковий та Митний кодекси України, інші нормативно-правові акти України з питань регулювання справляння податків та митних платежів, звітні дані Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, наукові публікації українських і зарубіжних авторів щодо формування та реалізації податкової й митної політики та їх впливу на національну економіку в цілому.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв'язанні важливої науково-практичної проблеми розробки теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення митної політики в напрямі збільшення податкових надходжень та митних до державного бюджету, а саме:

удосконалено:

- модель розвитку митної політики в Україні, яка сприятиме підвищенню якості системи управління державною митною справою шляхом покращення якості інформаційного забезпечення та реалізації проекту «Електронна митниця», що сприятиме вдосконаленню системи відслідковування переміщення вантажів; гармонізації документів у частині обслуговування суб'єктів господарювання; посиленню взаємодії та спільності дій митних органів з податковими; сприяння посиленню персональної відповідальності посадових осіб митних органів;
- механізм оцінювання ефективності реалізації митної політики з використанням методу когнітивного моделювання, який включає в себе

виокремлення факторів-індикаторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на формування й реалізацію вітчизняної митної політики, що дозволяє в подальшому прийняти рішення щодо нівелювання негативних факторів впливу;

– модель реалізації митного потенціалу національної економіки, яка включає в себе напрями модернізація митної системи: зміцнення кадрового потенціалу митної служби; розвиток соціальної сфери; удосконалення митної інфраструктури; розробка заходів з удосконалення реалізації фіскальної функції митної політики; сприяння розвитку ІТ-технологій як засобу вдосконалення реалізації митної політики та її наближення до світових стандартів; удосконалення системи державних послуг під час перевезення товарів (транспортних засобів) через митний кордон, здійснення транзиту; удосконалення митного контролю на стадії, що відбувається після випуску товарів; удосконалення правоохоронної діяльності шляхом скасування дублювання функцій правоохоронних органів щодо охорони правопорядку під час перевезення товарів (транспортних засобів) через митний кордон, здійснення транзиту; удосконалення організаційно-управлінської діяльності митних органів шляхом координації дій структур цих органів;

– підхід до прогнозування обсягів ввізного й вивізного мита з використанням методу Холта-Уінтерса, що передбачає виокремлення з рядів динаміки сезонності та інфляції й має здійснюватися на короткостроковий період, зокрема, для обсягів вивізного мита, що мають значну волатильність;

– підхід до визначення найбільш пріоритетних напрямів розвитку митного потенціалу країни шляхом використання кластерного аналізу з експорту та імпорту країни, у результаті якого країни поділено на два кластери, що може бути взято за основу для подальшого формування напрямів митної політики;

набуло подальшого розвитку:

– принципи, що мають бути закладені в основу реалізації митної політики, зокрема: балансу інтересів; підзвітності; доступності інформації; загальності справляння митних платежів; стимулювання інвестиційної активності; координації дій усіх суб'єктів митних правовідносин; гармонізації митного законодавства; дотримання конфіденційності під час реалізації митної справи;

– механізм трансформації інститутів митної політики в Україні, який надає змогу виділити основні переваги в роботі ДФС України (єдина організація системи нарахування та сплати податків і митних платежів, можливість отримання податкового кредиту, краща конфігурація, скоординовані правозастосовні дії, цілісна картина платників податків, запровадження офісу «єдиного вікна») та врахувати позитивний досвід США й ЄС у подальшій її діяльності;

– напрями розвитку митної політики в умовах приєднання до Асоціації з ЄС, що розкриває такі можливості: технічне регулювання, організаційно-економічні, інституційні та адміністративні можливості; визначення тенденцій розвитку (інтернаціоналізація торгівлі; зростання частки енергетичних товарів підвищення продовольчої й екологічної безпеки, співпраця з міжнародними торгово-економічними об'єднаннями) та ризик-чинників (торгово-економічні санкції); визначення очікуваних економічних інтересів (зростання надходжень податків та митних зборів, збільшення товарообігу й пасажиропотоку, сприяння транзиту, полегшення умов торгівлі);

– напрями інноваційно-інвестиційного розвитку країни в межах реалізації митної політики, які полягають у чіткому визначенні загальних напрямів державної політики; факторів впливу на формування та реалізацію митної політики; імовірних загроз національній безпеці в контексті реалізації інноваційної діяльності із зазначенням типів і елементів інноваційних технологій, визначенням об'єктів інноваційної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати дослідження впроваджені в практичну діяльність Головним управлінням Державної фіскальної служби України у Запорізькій області (довідка № 115/03-01 від 14.03.2018 щодо доцільності використання запропонованої автором методології скринінгу); Запорізькою митницею (довідка № 02-15/119 від 06.02.2018) – у частині можливості використання науково-практичного підходу до виявлення резервів підвищення ефективності податкової системи та збалансування податкового навантаження на платників податків. Результати дисертації використовують у навчальному процесі Класичного приватного університету під час викладання дисциплін «Митна справа», «Національна економіка» (довідка № 05-18 від 26.02.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною працею, в якій викладено авторський підхід до розробки теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення митної політики для позитивного впливу на розвиток національної економіки. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися на наукових конференціях і круглому столі, зокрема: «International scientific conference economy and society: modern foundation for human development» (м. Лейпциг, 2016 р.); «International Scientific Conference Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology» (м. Каунас, 2017 р.); «Європейські перспективи сенсу життя» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Митна політика України: економічні та правові аспекти» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Anti-crisis management: state, region, enterprise» (Le Mans France, 2018 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки й результати дисертаційної роботи викладено в 13 наукових працях, з яких: 8 – статті в наукових фахових виданнях України, у тому числі тих, що включені до міжнародних наукометричних баз; 5 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,7 д. а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 188 сторінок, з них основний текст – 158 сторінок. Список використаних джерел включає: до розділу 1 – 75 найменувань, до розділу 2 – 72 найменування, до розділу 3 – 28 найменувань. Робота містить 20 таблиць та 17 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо апробації та публікацій.

У першому розділі – «Теоретико-методичні основи реалізації митної політики та ймовірності її впливу на національну економіку» – досліджено зміст та поняття митної політики, принципи її реалізації; розкрито теоретико-методичні засади реалізації митної політики в межах національної економіки; простежено становлення державних інститутів регулювання митної політики в Україні.

Митну політику окреслено як наявну систему політико-правових, економічних, організаційних та інших заходів, метою яких є імплементація внутрішньо- й зовнішньоекономічних відносин країни для підвищення її конкурентоспроможності на глобальному ринку. Основними інструментами митної політики є митні режими щодо переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, при цьому виконавчі органи застосовують митні тарифи щодо суб'єктів, що підлягають оподаткуванню. Митна політика країни – один з підвидів державної політики, де головним пріоритетом і напрямом є здійснення захисту національних інтересів у політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах. Базисом митної політики виступають національні інтереси, що виконуються за допомогою доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах державної діяльності.

Одним із компонентів сучасної митної політики є митна безпека – економічне забезпечення національних інтересів, реалізація певних заходів для стабільного розвитку економічної системи країни. Тому економічну безпеку варто розглядати під кутом ефективності здійснення економічних, правових, політичних та інших заходів держави для захисту інтересів громадян країни й суспільства в цілому. Основними критеріями економічної безпеки держави, що забезпечуються митною політикою, є незалежність, суверенітет, конкурентоспроможність економіки та окремих її галузей, соціально-політична стабільність, ресурсний потенціал.

Запропоновано доповнити принципи, на яких має ґрунтуватись сучасна митна політика, такими:

- *балансу інтересів* (принцип означає баланс як публічних, так і приватних інтересів);

- *підзвітності* (органи доходів і зборів мають чітко сформовану структуру, до якої належить митниця. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову й митну політику, спрямовує, координує й контролює діяльність митниць);

- *доступності інформації* (органи доходів і зборів зобов'язані інформувати всіх заінтересованих осіб про встановлені митні правила. Стислі довідки щодо основних положень законодавства України з питань державної митної справи повинні розміщуватися для загального ознайомлення в місцях розташування органів доходів і зборів);

- *загальності справляння митних платежів* (платником митних платежів є будь-яка особа, яка здійснює операції, що підлягають оподаткуванню);

- *стимулювання інвестиційної активності* (принцип може відобразитися в наданні податкових пільг за окремими видами податків. Також стимулювання може відбуватися шляхом спрощення митних процедур);

- *координація дій усіх суб'єктів митних правовідносин* (координація встановлює порядок взаємодії кожної зі структур у межах виконання їх повноважень для досягнення спільних результатів. Центральний орган виконавчої

влади, що забезпечує формування й реалізує державну податкову та митну політику, спрямовує, координує й контролює діяльність митниць у межах своїх повноважень);

– *гармонізації митного законодавства* (гармонізація виявляється в підписанні ряду міжнародних угод, зокрема «Основ митних законодавств держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав», що потім було взято за основу для підготовки або уточнення національного митного законодавства);

– *дотримання конфіденційності під час реалізації митної справи* (цей принцип знайшов своє відображення під час користування системи «єдине вікно». Під час взаємодії між декларантами та органами доходів і зборів має забезпечуватися додержання вимог щодо конфіденційності інформації).

Напрямами митної політики є здійснення економічних, організаційних та політико-правових заходів (рис. 1).

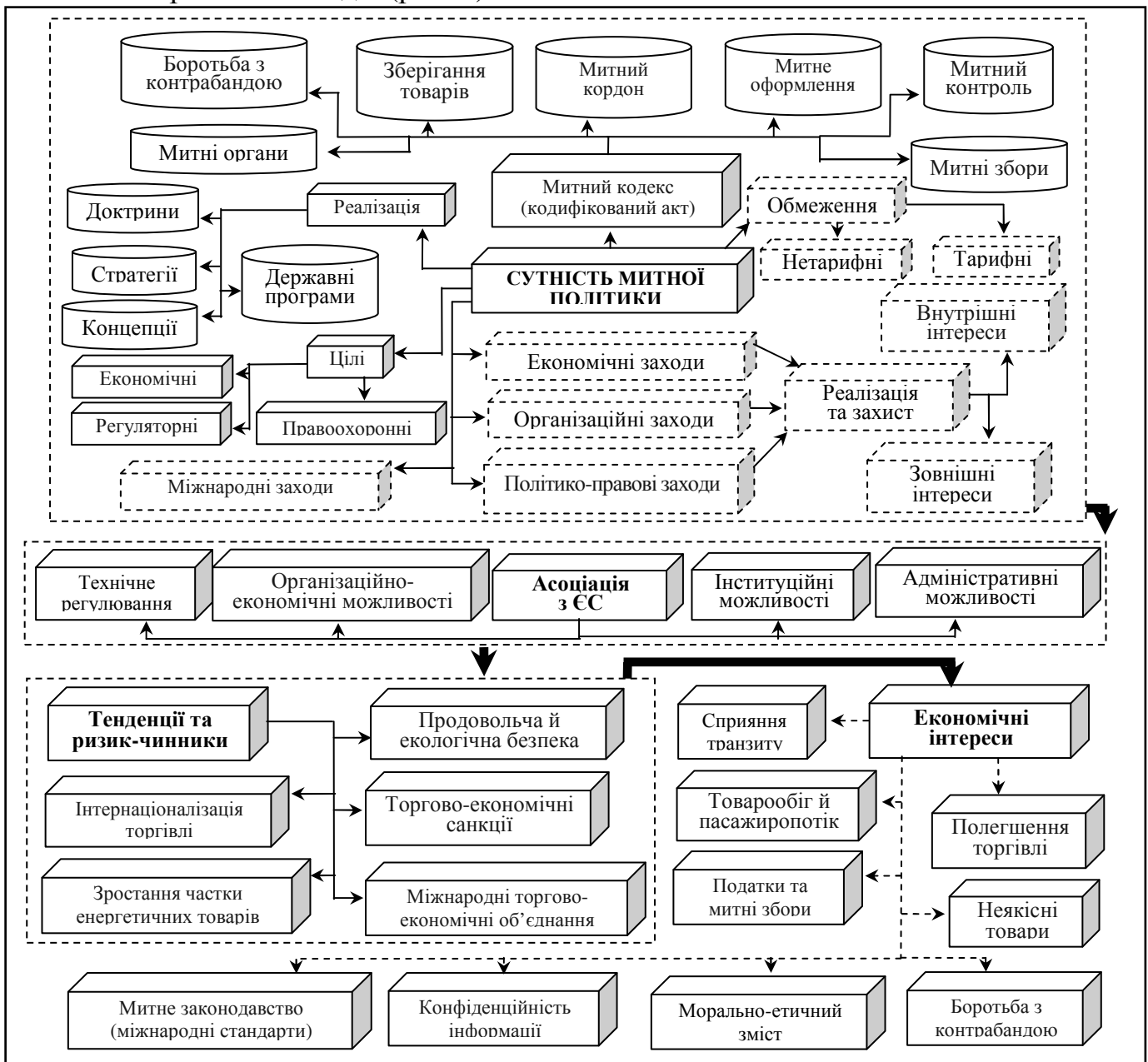

Рис. 1. Напрями розвитку митної політики в умовах приєднання до Асоціації з ЄС (удосконалено автором)

Імплементация митної політики здійснюється на підставі таких документів, як: доктрина, стратегія, концепція. Важливим моментом трансформації митної політики в Україні став вступ до Асоціації з Євросоюзом, що визначив зміни в технічному та організаційно-економічному регулюванні; інвестиційні та адміністративні можливості країни. До основних тенденцій та ризик-чинників варто віднести інтернаціоналізацію торгівлі, торгово-економічні санкції, зростання частки енергетичних товарів, наявність міжнародних торгово-економічних об'єднань, продовольчу та екологічну безпеку.

Розроблено механізм трансформації інститутів митної політики в Україні (рис. 2), в основі якої лежить закордонний досвід використання технологій та підходів, де ключовим базисом є інформаційна сфера.

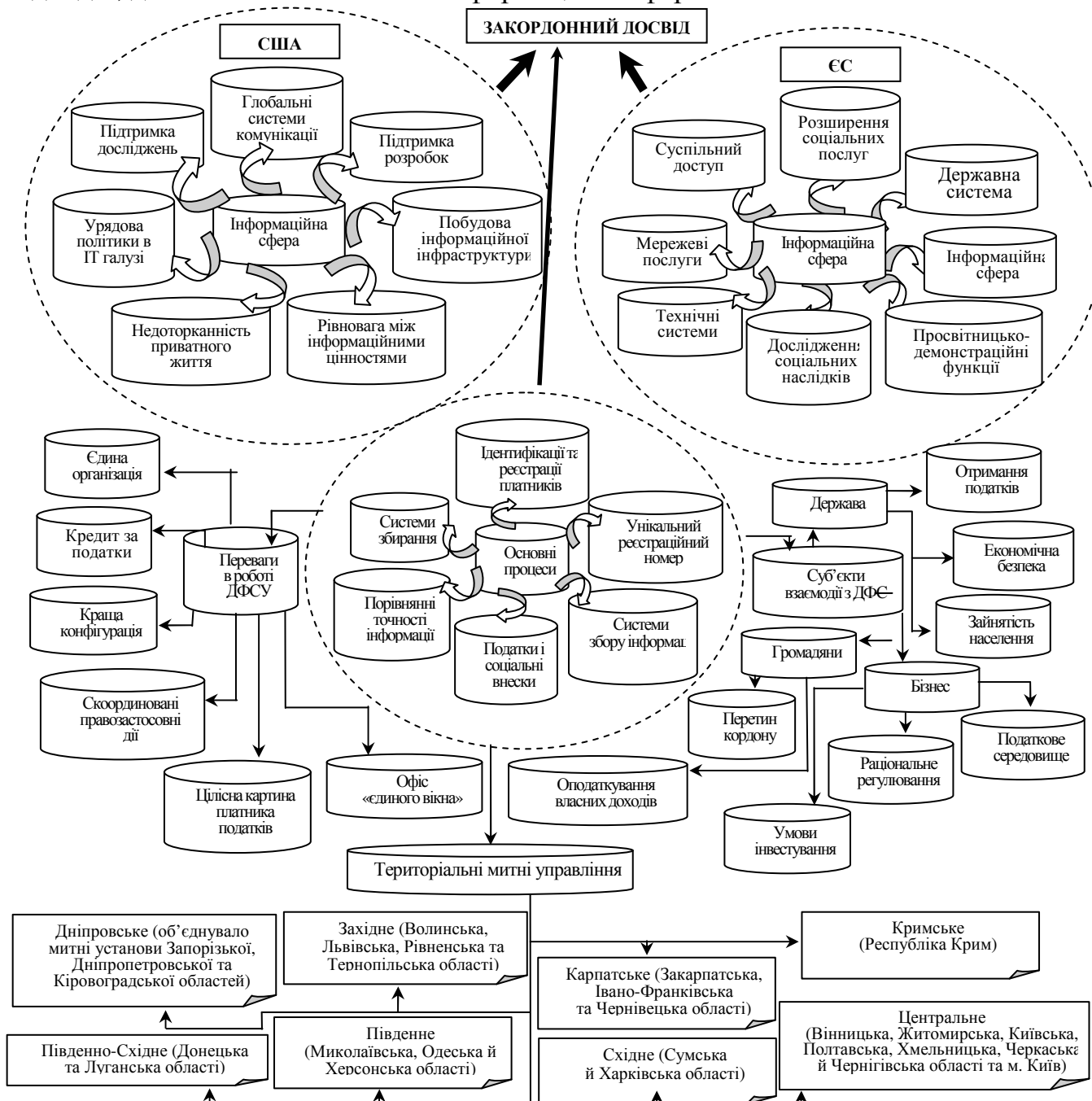

Рис. 2. Механізми трансформації інститутів митної політики в Україні

Трансформація митних процесів полягає в ідентифікації та реєстрації платників податків і митних зборів, системи збору й обробки інформації, порівняння її точності, присвоєння унікального реєстраційного номера, автоматизації нарахування податків, соціальних внесків, митних платежів. Перевагами в роботі ДФС України як центрального органу митної політики є таке: єдина організація, можливість отримання податкового кредиту, краща конфігурація, скоординовані правозастосуванні дії, цілісна картина платників податків, запровадження офісу «єдиного вікна». Основними суб'єктами взаємодії з ДФС України є держава, бізнес та громадяни.

У другому розділі – «Митна політика в Україні: сучасні тенденції та вплив на зростання національної економіки» – досліджено сучасні аспекти становлення митної політики в Україні; встановлено роль інформаційних технологій у трансформації функціонування митниці в Україні; виявлено вплив глобальних відносин на становлення національної митної політики.

На сьогодні змінено підходи до реалізації митної політики, зокрема: робота із суб'єктами господарювання, які здійснюють ЗЕД; проведення законодавчих реформ щодо захисту прав інтелектуальної власності; покращення комунікації між митними службами різних країн з метою вдосконалення боротьби з корупційними тіншовими схемами в ЗЕД та організованими угрупованнями; удосконалення системи електронного декларування (декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної митної декларації та інших електронних документів).

Розглянуто вплив зовнішнього й внутрішнього середовища на ефективність митної політики ДФС за допомогою когнітивного моделювання. Виділено фактори, що можуть впливати на розвиток митної політики (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори впливу

Цільовий фактор	V1 – ефективність митної політики ДФС
Фактори-індикатори	V2 – міжнародне співробітництво, V3 – відкритість інформації щодо митної політики ДФС, V4 – імпорتنі операції, V5 – трудова міграція, V6 – використання інформаційних технологій, V7 – валютний ринок, V8 – експортні операції
Фактори, що управляють	V9 – інвестиції в матеріальну інфраструктуру ДФС, V10 – використання кращого зарубіжного досвіду, V11 – розвиток кваліфікації кадрів ДФС, V12 – спрощення бюрократичних процедур

За результатами імпульсного моделювання встановлено зростання майже всіх показників факторів-індикаторів. Однак, як показує моделювання, фактор V3 (відкритість інформації щодо митної політики ДФС) є незалежним від зовнішнього та внутрішнього середовища України. Інші фактори-індикатори відображають позитивну динаміку зростання, особливо значний приріст щодо факторів-індикаторів V2 (міжнародне співробітництво), V8 (експортні операції). Цільовий фактор відображає позитивну динаміку в усіх випадках імпульсного моделювання у вершини V9 (інвестиції в матеріальну інфраструктуру ДФС), V10 (використання кращого зарубіжного досвіду), V11 (розвиток кваліфікації кадрів ДФС), V12 (спрощення бюрократичних процедур). Найбільше зростання відбувається в разі імпульсного моделювання у вершину V10 (використання кращого зарубіжного досвіду).

За результатами дослідження запропоновано компоненти трансформації митної політики в умовах змін у торговельній політиці країни (рис. 3). Сучасна митна політика України залежить від заходів щодо інтеграції з країнами – членами ЄС, чому сприяло підписання Угоди про асоціацію з ЄС, відповідно до якої напрямами змін стало запровадження інституту уповноважених економічних операторів; приєднання до транзитної системи; поява зобов'язань митної системи, модернізація системи митних платежів.

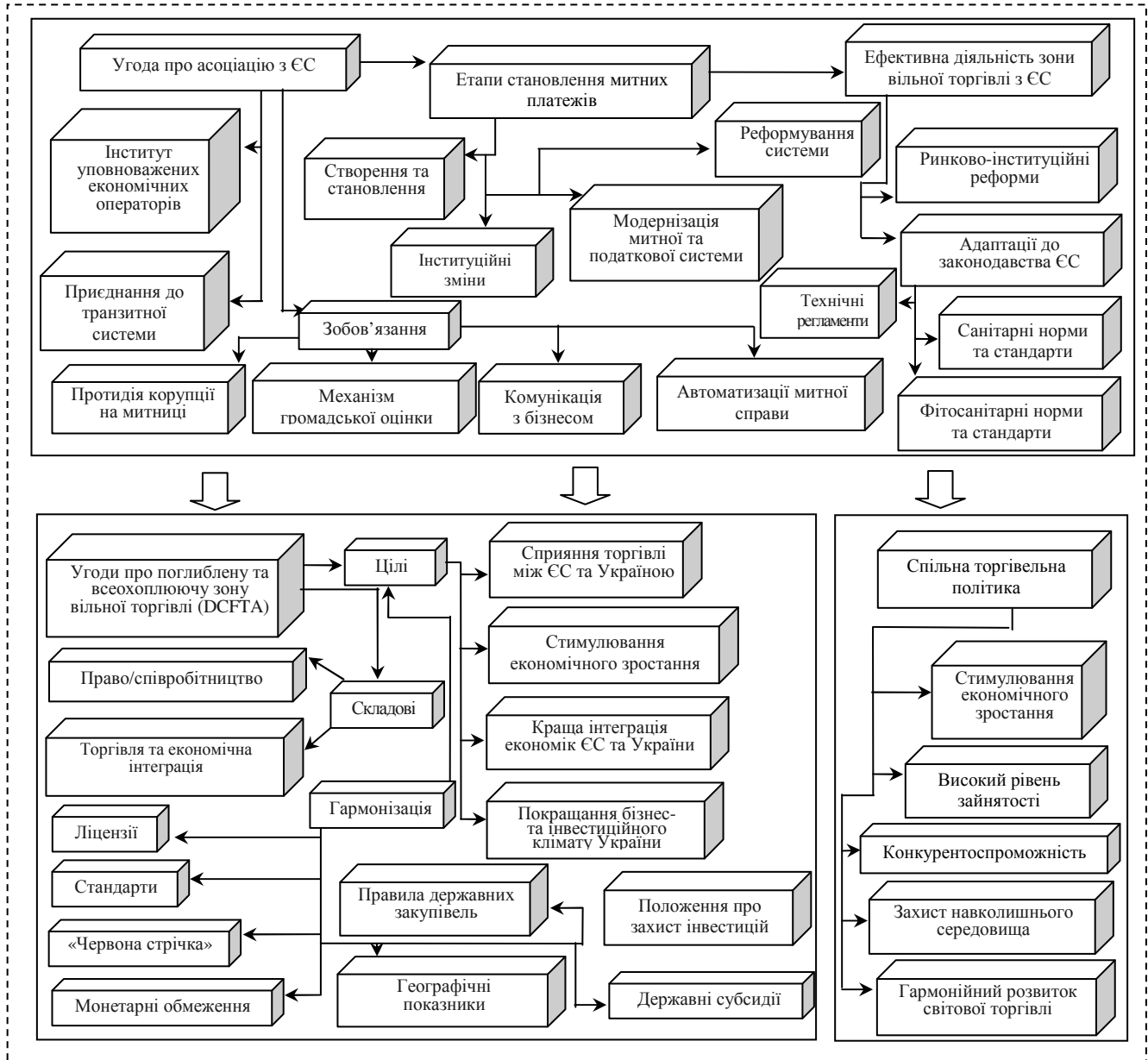

Рис. 3. Компоненти трансформації митної політики в умовах змін у торговельній політиці країни (удосконалено автором)

Трансформація митних платежів виявляється в ринкових інституційних реформах, зокрема адаптації до законодавства ЄС (різні технічні регламенти, санітарні норми та стандарти, фітосанітарні норми та стандарти). Особливим питанням стоїть алгоритм реформування митних платежів, що передбачає такі етапи: створення та становлення нових форм митних платежів, інституційні зміни, зміни в митному й податковому законодавстві, використання зарубіжного досвіду в роботі митної служби.

З метою покращення прозорості та підзвітності операційної діяльності митних органів запроваджено використання інформаційних технологій. Нові тенденції визначають основні завдання зі спрощення митних процедур шляхом упровадження інформаційних систем, а також щодо забезпечення сумісності з аналогічними системами країн світу. «Електронна митниця» є багатофункціональною комплексною системою, що об'єднує багато інформаційних технологій і механізмів з метою дотримання митної безпеки країни, що сприяє інтеграції електронних процедур до митного контролю; створенню й технічній підтримці організаційно-технічних систем; технологічному забезпеченню обробки даних на всіх стадіях митного контролю.

Інтеграція інформаційних технологій у митну діяльність надасть змогу вдосконалити комплексну систему контролю за суб'єктами ЗЕД. Інформаційне забезпечення має стати ключовим компонентом у плануванні та здійсненні контролю за митною діяльністю й забезпечити життєдіяльність механізмів митної справи. Використання інформаційного забезпечення сприятиме економії часу проходження митних процедур завдяки електронному декларуванню товарів та посиленню взаємодії між різними точками митниці, що, у свою чергу, сприятиме збільшенню надходжень до державного бюджету.

Свідченням ефективної політики запровадження електронного декларування є статистика Світової митної організації (табл. 2).

Таблиця 2

Відсоток електронних декларацій в загальній кількості декларування

Країни	Імпорт		Експорт	
	Загальна кількість декларацій, млн од.	Відсоток електронних декларацій, %	Загальна кількість декларацій, млн од.	Відсоток електронних декларацій, %
Європа	171,7	85,9	97,2	91,9
Південна Америка, Північна Америка, Центральна Америка, Карибські острови	68,5	85,2	26,2	87,3
Західна та Центральна Африка	1,2	85,5	0,1	89,6
Східна та Південна Африка	7,4	92,7	7,3	95,8
Північна Африка, Близький та Середній Схід	6,1	100,0	1,7	100,0
Далекий Схід, Південна та Південно-Східна Азія, Океанія та Острови Тихого Океану	92,0	91,6	115,7	93,6

Запропоновано модель реалізації митного потенціалу національної економіки (рис. 4). Удосконалення митної системи має відбутися за такими напрямками: митне регулювання; митний контроль після випуску товарів; реалізація фіскальної функції; правоохоронна діяльність; міжнародне співробітництво; система державних послуг; митна інфраструктура; інформаційно-технічне забезпечення; кадровий потенціал; соціальна сфера; організаційно-управлінська діяльність. Під удосконаленням

митного регулювання варто розуміти гармонізацію товарної номенклатури, запровадження прозорих заходів щодо визначення митної вартості; термінальний збір; визначення терміну сплати митних платежів, що є найбільш актуальними для суб'єктів ЗЕД. В основі базисів лежать такі чинники впливу митної політики на національну економіку: економічна конкуренція; можливі загрози; базові функції митної політики; модернізація митної системи, яка зумовлена глобальним середовищем, до якого залучена національна економіка; уніфікація митних процедур з метою наближення до стандартів країн – членів ЄС.

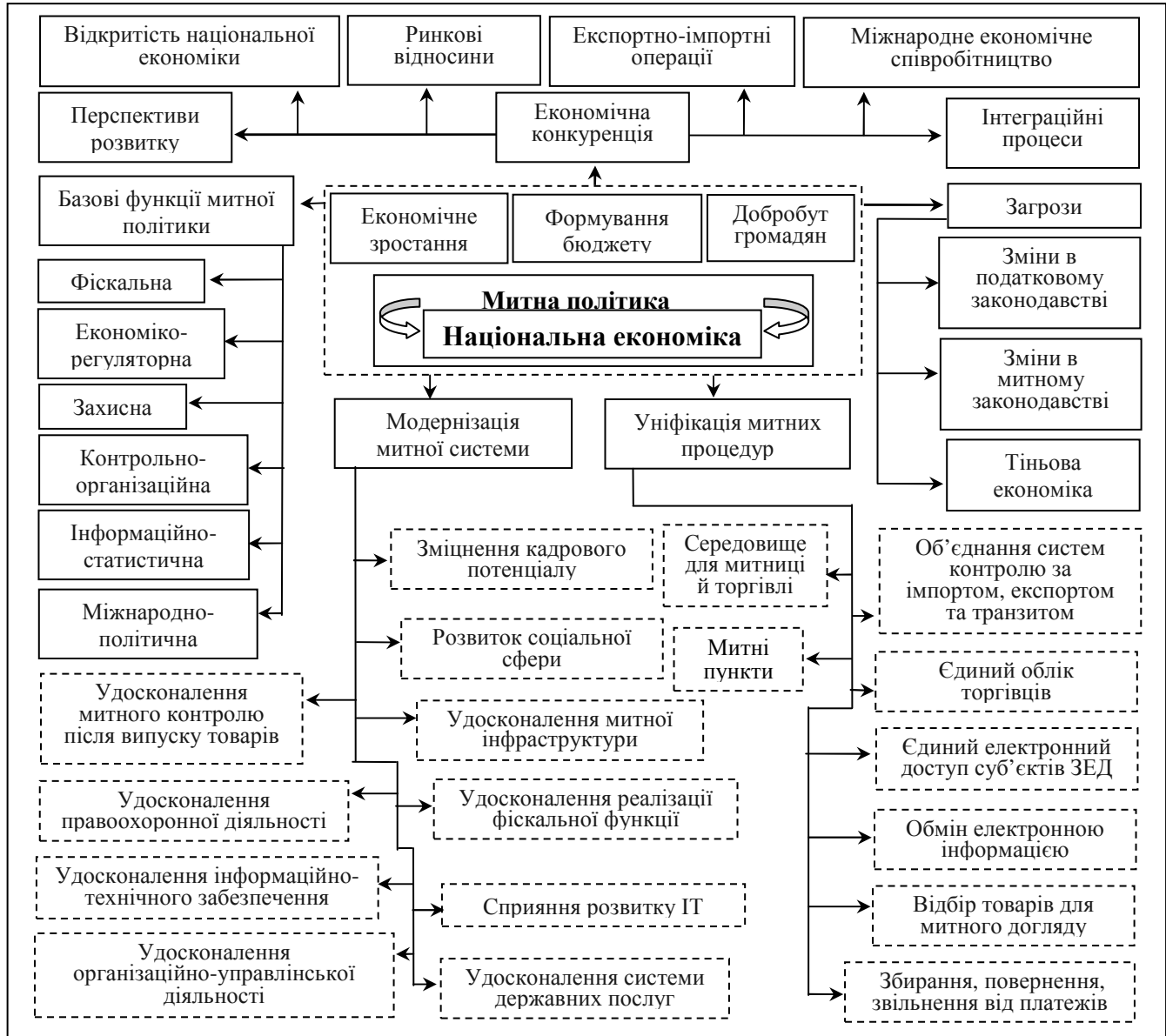

Рис. 4. Модель реалізації митного потенціалу національної економіки (удосконалено автором)

Митна політика має бути орієнтованою на підвищення прозорості зовнішньоекономічної діяльності завдяки зменшенню прямого митного контролю, автоматизації митних послуг, зниженню витрат технологічних і матеріальних витрат суб'єктів ЗЕД при перетині вантажами кордону України. Вектором розвитку є використання європейських стандартів здійснення митно-тарифного регулювання як

одного з важливих заходів удосконалення митно-тарифного регулювання. Вплив митної політики на національну економіку зумовлений можливістю зростання зовнішніх джерел надходження як до бюджету країни, так і до домогосподарств, завдяки виходу на зовнішні ринки національних товаровиробників.

У третьому розділі – «Науково-практичні рекомендації з удосконалення митної політики в напрямі позитивного впливу на розвиток національної економіки» – побудовано модель митної політики в контексті розвитку економічних процесів; зроблено прогноз щодо обсягів митних платежів як інструменту реалізації митної політики держави; запропоновано імплементацію сучасних заходів митної політики в Україні; рекомендовано шляхи впровадження інноваційно-інвестиційного простору національної економіки в межах реалізації митної політики.

Митна політика тісно пов'язана із зовнішньоекономічною діяльністю та впливає на неї. Одним з напрямів зовнішньоекономічної діяльності є залучення прямих іноземних інвестицій у країну для формування потужного експортного сектору. У табл. 2 наведено статистичні дані щодо прямих іноземних інвестицій з країн Євросоюзу в національну економіку.

Таблиця 2

**Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн Євросоюзу
в економіці України (2010–2017 рр.)**

Країни	Обсяги на 1 січня							
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Усього з країн ЄС	31538,4	36969,1	39268,9	41132,3	41032,8	31046,9	26405,6	26203,6
Кіпр	8603,1	9620,5	12700,8	15907,7	17725,6	12769,4	10239,5	9690,1
Нідерланди	7461,3	11389,8	9323,8	8727,6	9007,5	6986,7	6184,7	5948,4
Велика Британія	2234,1	2229,9	2536,4	2496,9	2768,2	2153,4	1790,3	2008,7
Німеччина	6009,6	5001,2	5329,8	4496,3	2908,4	2105,2	1598,2	1584,6
Франція	1381,1	2105,4	1993,1	1510,3	1520,5	1394,6	1305,4	1294,5
Австрія	1674,7	1798,9	2317,5	2476,9	2314,0	1648,7	1559,8	1268,2
Люксембург	263,0	435,4	488,9	559,5	555,8	398,8	363,9	964,2
Польща	847,0	913,0	834,3	897,2	819,8	808,6	758,3	764,4
Угорщина	708,6	697,6	678,5	684,3	685,9	593,2	614,9	770,1
Швеція	674,2	1108,9	1141,9	1084,4	439,3	360,2	328,9	322,1
Інші країни ЄС	1681,7	1668,5	1923,9	2291,2	2287,8	1828,1	1661,7	1588,3

Побудовано модель розвитку митної політики в Україні (рис. 5). До інституційних змін митної політики зараховано таке: пошук нових підходів до управління митними ризиками; автоматизовані системи автоматизовані системи суб'єктів ЗЕД; аналіз та оцінювання ризиків; регіональне профілювання ризиків; відповідальність перевізників; інформація для них; розширення джерел інформації, система автоматизованого розподілу суб'єктів господарювання, створення бази даних ризиків; система професійної підготовки; верифікація результатів; обмін інформацією; єдині підходи; системи моніторингу; застосування таргетингу.

Здійснено прогноз обсягів митних платежів як інструменту реалізації митної політики держави за допомогою методу Холта-Уїнтерса. Ключовими показниками результативності митної політики держави визнано динаміку рядів обсягів митних платежів як ввізного, так і вивізного мита.

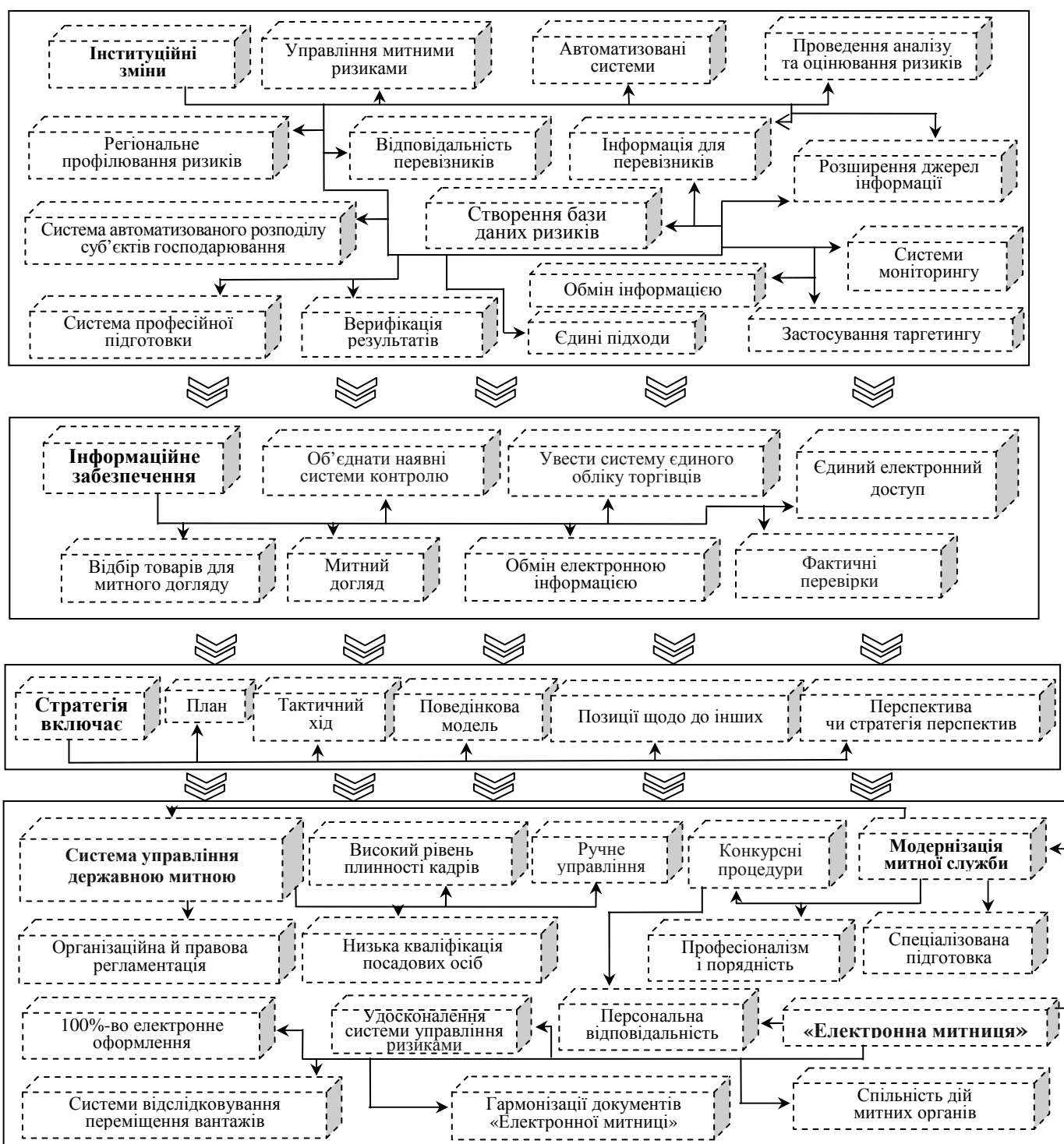

Рис. 5. Модель розвитку митної політики в Україні
(удосконалено автором)

Запропоновано здійснювати прогнозування досліджуваних рядів динаміки за таким алгоритмом:

$$Y_{t+k} = L_t + kT_t, \quad (1)$$

де Y_{t+k} – прогнозоване значення за квартал $t + k$; k – кількість періодів часу вперед; L_t – рівні тренда значень; T_t – сезонність тренду.

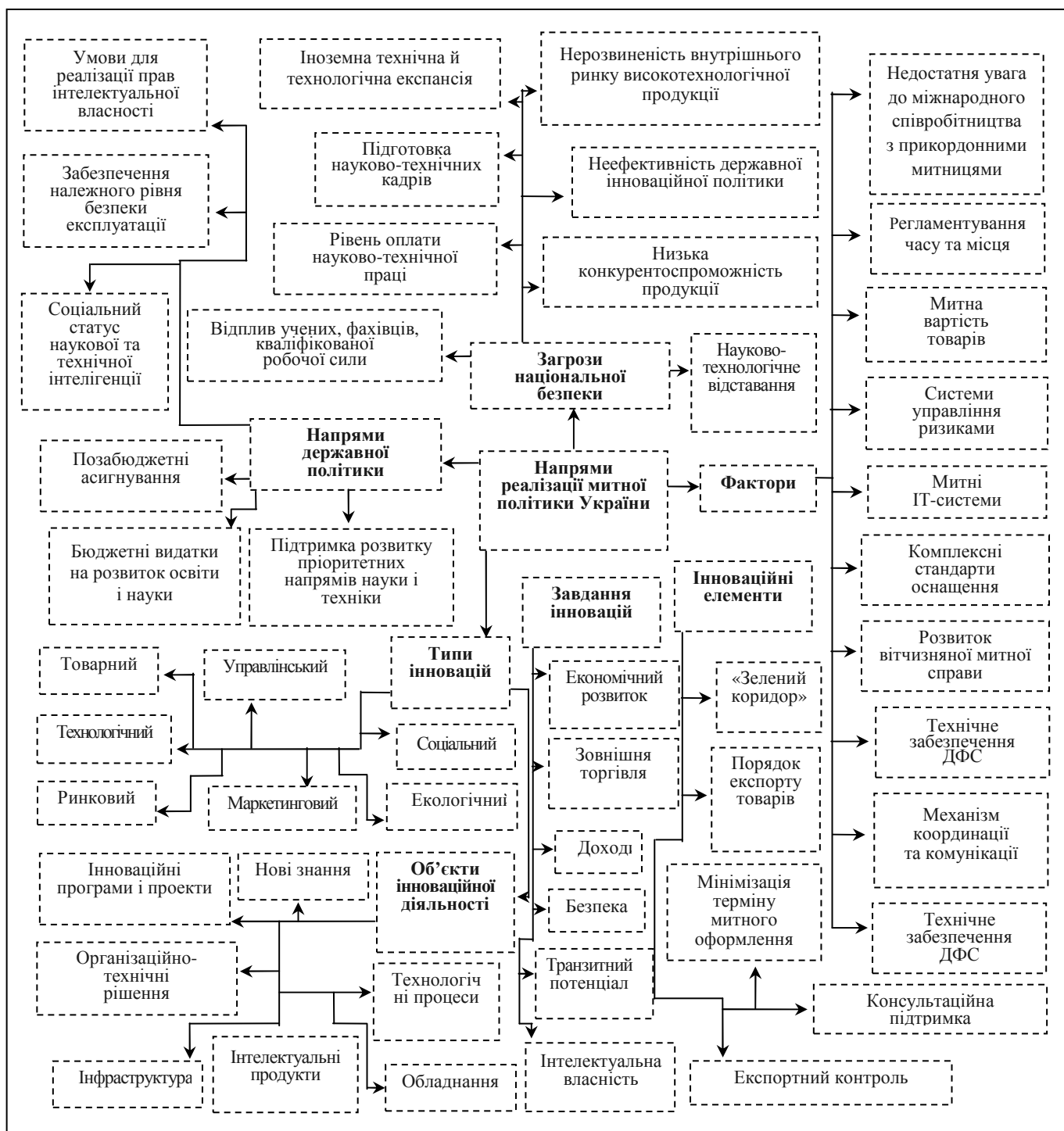

Рис. 6. Напрями інноваційно-інвестиційного розвитку в межах реалізації митної політики (удосконалено автором)

Формула тренду:

$$L_t = ay_t + (1 - a)(L_{t-1} + T_{t-1}), \quad (2)$$

де L_t – значення тренду; a – ваги тренду; y_t – факт обсягів за квартал t ; T_t – значення сезонності.

Формула сезонності:

$$T_t = b(L_t - L_{t-1}) + (1 - b)T_{t-1}, \quad (3)$$

де T_t – значення сезонності; b – ваги сезонності; L_t – поточне значення тренду; L_{t-1} – попереднє значення тренду; T_{t-1} – попереднє значення сезонності.

За результатами прогнозування доведено доцільність виокремлення з рядів динаміки сезонності та інфляції. Також аргументовано, що прогнозування доцільно здійснювати на короткостроковий період, зокрема для обсягів вивізного мита, що мають значну волатильність. Спрогнозовано підвищення обсягів вивізного мита на перший квартал 2019 р. на 10,24% порівняно із четвертим кварталом 2018 р. і на 7,38%, якщо розглядати показник без урахування інфляції. Щодо обсягів вивізного мита, то спрогнозовано подальше зниження показника в першому кварталі 2019 р., а саме на 31,32% і на 33,71% за даними без урахування інфляції.

За допомогою кластерного аналізу експорту та імпорту визначено пріоритетні напрями розвитку митного потенціалу країни (табл. 3, 4). У ході проведеного статистичного аналізу сформовано два кластери щодо загального експорту з України та два кластери щодо імпорту.

Таблиця 3

Розподіл експортних напрямків на кластери

Кластери	Характеристика
1 кластер	Var1 – країни СНД, Var3 – Європа, Var4 – країни ЄС (28), Var2 – інші країни світу, Var5 – Азія
2 кластер	Var6 – Африка, Var7 – Америка, Var8 – Австралія і Океанія

Таблиця 4

Розподіл імпортних напрямків на кластери

Кластери	Характеристика
1 кластер	Var1 – країни СНД, Var2 – інші країни світу, Var3 – Європа, Var4 – країни ЄС (28)
2 кластер	Var5 – Азія, Var6 – Африка, Var7 – Америка, Var8 – Австралія і Океанія

Удосконалення інноваційно-інвестиційного розвитку в межах реалізації митної політики надасть можливість створити дієву систему сприяння надходжень інвестицій у науково-технічний потенціал України та запобіганню порушень митного законодавства (див. рис. 6).

Зосередити увагу необхідно на сприянні надходженню інвестицій з метою вдосконалення митної ІТ-системи; управління ризиками; технічного забезпечення роботи митниць; координації та комунікація фіскальної й митної служби; міжнародного співробітництва з прикордонними митницями

Факторами змін інноваційного простору митної політики в Україні є таке: міжнародне співробітництво з прикордонними митними службами інших країн, регламентування часу та місця; удосконалення системи розрахунку митної вартості товарів; запровадження системи управління ризиками, митних ІТ-систем, комплексних стандартів оснащення; розвиток вітчизняної митної справи.

Загрозами національної безпеки виступають науково-технологічне відставання; низька конкурентоспроможність продукції; відтік учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі країни; низький рівень оплати науково-технічної праці; некваліфікована підготовка науково-технічних кадрів; іноземна технічна й технологічна експансія. До інноваційних елементів належать «зелений коридор», порядок експорту товарів, мінімізація терміну митного оформлення; консультаційна підтримка; експортний контроль. Основними напрямами державної політики в

подальшому мають стати створення умов для реалізації прав інтелектуальної власності; забезпечення належного рівня безпеки експлуатації; підвищення соціального статусу наукової та технічної інтелігенції; здійснення позабюджетних асигнувань в інноваційні технології, що реалізуються на митниці; підтримка розвитку пріоритетних напрямів науки й техніки.

ВИСНОВКИ

Одержані в ході дослідження результати надають змогу сформулювати такі висновки:

1. Уточнено зміст поняття митної політики шляхом виділення принципів, на яких вона має ґрунтуватися, та запропоновано доповнити такими: балансу інтересів; підзвітності; доступності інформації; загальності справляння митних платежів; стимулювання інвестиційної активності; координації дій усіх суб'єктів митних правовідносин; гармонізації митного законодавства; дотримання конфіденційності під час реалізації митної справи.

2. Досліджено сучасні аспекти становлення митної політики та її трансформацію в умовах сьогодення. Для більш чіткого уявлення побудовано механізм трансформації інститутів митної політики в Україні, в основі якого – зарубіжний досвід використання технологій та підходів, де ключовим базисом є інформаційна сфера. Трансформація митних процесів виявляється в ідентифікації та реєстрації платників, системи збору та обробки інформації, порівнянні її точності, присвоєнні унікального реєстраційного номера, автоматизації нарахування податків, соціальних внесків, митних платежів. Перевагами в роботі створеного ДФС України як центрального органу митної політики є таке: єдина організація, можливість отримання податкового кредиту, краща конфігурація, скоординовані правозастосуванні дії, цілісна картина платників податків, запровадження офісу «єдиного вікна». Основними суб'єктами взаємодії з ДФС України є держава, бізнес та громадяни.

3. За результатами дослідження ролі інформаційних технологій у трансформації функціонування митниці побудовано модель розвитку митної політики в Україні, яка передбачає підвищенні якості інформаційного забезпечення митної справи, що надасть можливість: об'єднати наявні системи контролю; увести систему єдиного обліку торгівців; забезпечити єдиний електронний доступ посадових осіб митних і податкових органів; вдосконалити порядок відбору товарів для митного догляду; здійснювати своєчасний та швидкий обмін електронною інформацією з іншими контролюючими та правоохоронними органами; вдосконалити проведення фактичних перевірок.

4. Досліджено вплив глобальних відносин на становлення національної митної політики, результатом чого стала розробка Напрямів розвитку митної політики в умовах приєднання до Асоціації з ЄС, яка складається з компонент. Як напрями митної політики виділено здійснення економічних, організаційних та політико-правових заходів. Імплементация митної політики має здійснюватися на підставі документів (доктрини, стратегії, концепції). До основних тенденцій та ризик-чинників митної політики зараховано таке: інтернаціоналізацію торгівлі, торгово-економічні санкції, зростання частки енергетичних товарів, наявність міжнародних торгово-економічних об'єднань, продовольчу та екологічну безпеку.

5. Розглянуто вплив зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективність митної політики з використанням методу когнітивного моделювання. Виділено фактори, що впливають на розвиток міграційної політики. Результатом імпульсного моделювання стало зростання майже всіх показників факторів-індикаторів, однак найбільші зміни в напрямі V3 (відкритості інформації щодо митної політики ДФС). Інші фактори-індикатори відображають позитивну динаміку зростання щодо імпульсного моделювання, особливо значний приріст щодо факторів-індикаторів V2 (міжнародне співробітництво), V8 (експортні операції). Найбільше зростання відбувається в разі імпульсного моделювання у вершину V10 (використання кращого зарубіжного досвіду), що свідчить про позитивний вплив цього досвіду на формування та реалізації вітчизняної митної політики.

6. Побудовано модель реалізації митного потенціалу національної економіки, яка надає змогу шляхом реалізації базисних функцій митної політики впливати на розвиток національної економіки, кінцевим результатом чого має стати економічне зростання національної економіки, формування платоспроможного бюджету, підвищення добробуту громадян. Удосконалення митної політики можливо шляхом уніфікації митних процедур, зокрема: створення середовища для функціонування митниці та здійснення зовнішньої торгівлі; об'єднання систем контролю за імпортом, експортом і транзитом товарів (транспортних засобів); посилення інфраструктури митних пунктів та митних постів; забезпечення єдиного обліку суб'єктів господарювання – учасників митних відносин, єдиного електронного доступу суб'єктів ЗЕД; можливість обміну електронною інформацією митної служби з фіскальною, правоохоронними органами, банківськими установами; удосконалення процедури відбору товарів для митного догляду; збирання, повернення та звільнення платників податків від митних платежів.

7. Здійснено прогноз щодо обсягів митних платежів як інструменту реалізації митної політики держави з використанням методу Холта-Уїнтерса. За результатами прогнозування доведено доцільність виокремлення з рядів динаміки сезонності та інфляції. Аргументовано, що прогнозування доцільно здійснювати на короткостроковий період, зокрема для обсягів вивізного мита, що мають значну волатильність.

8. За допомогою кластерного аналізу експорту та імпорту визначено пріоритетні напрями розвитку митного потенціалу країни. За результатами проведеного статистичного аналізу сформовано два кластери щодо загального експорту з України: до першого зараховано країни СНД, Європу, країни ЄС (28), Азію та інші країни світу; до другого – Африку, Америку, Австралію та Океанію. Стосовно кластерного аналізу щодо загального імпорту з України сформовано, також два кластери: до першого увійшли країни СНД, Європа, країни ЄС (28) та інші країни світу; до другого – Азія, Африка, Америка, Австралія та Океанія.

9. Запропоновано напрями інноваційно-інвестиційного розвитку країни в межах реалізації митної політики, які передбачають чітке визначення загальних напрямів митної політики та враховують можливі загрози національній безпеці, якими можуть бути: науково-технологічне відставання; низька конкурентоспроможність продукції; відтік учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі країни; низький рівень оплати науково-технічної праці; некваліфікована підготовка науково-технічних кадрів; іноземна технічна й технологічна експансія.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України,

у тому числі тих, що включені до міжнародних наукометричних баз

1. Мужев О. О. Трансформація митної політики – можливості економічного зростання національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 23. С. 213–218.

2. Мужев О. О. Теоретико-методичні засади реалізації митної політики в межах національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 26. Ч. 1. С. 193–196.

3. Мужев О. О. Імплементация сучасних заходів митної політики в Україні: *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 18. Ч. 1. С. 165–169.

4. Мужев О. О. Становлення державних інститутів регулювання митної політики в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 5. С. 11–16.

5. Мужев О. О. Сучасні аспекти становлення митної політики в Україні. *Вісник Одеського національного університету*. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 196–200.

6. Мужев О. О. Шляхи впровадження інноваційно-інвестиційного простору національної економіки в межах реалізації митної політики. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 23. С. 403–410.

7. Мужев О. О. Модель розвитку митної політики в Україні в контексті розвитку економічних процесів. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27. С. 167–172.

8. Мужев О. О., Покатаєва О. В. Прогнозування обсягів митних платежів як інструмент реалізації митної політики держави. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 1 (18). С. 360–368.

Особистий внесок: розроблений механізм прогнозування обсягів митних платежів.

Матеріали конференцій

9. Мужев О. О. Роль інформаційних технологій у трансформації функціонування митниці в Україні. *International scientific conference economy and society: modern foundation for human development* (31th october 2016). Leipzig, Germany: Baltija Publishing. 2016. P. 74–74.

10. Мужев О. О. Закордонний досвід функціонування митних режимів та їх умови застосування. *International Scientific Conference Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology: Conference Proceedings, October 20th, 2017*. Kaunas, Lithuania: Baltija Publishing, 2017. P. 56–58.

11. Мужев О. О. Особливості комунікаційної політики митної служби в європейському союзі (на прикладі веб сайту фіскальної та митної служб ЄС). *Європейські перспективи сенсу життя: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (11 травня 2018 р.) / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої, О. І. Трохимець та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. С. 166–168.

12. Мужев О. О. Сучасні підходи та перспективи управління митними ризиками на центральному та регіональному рівні. *Митна політика України: економічні та правові аспекти: матеріали наук.-практ. круглого столу*

(м. Запоріжжя, 8 червня 2018 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 79–84.

13. Мужев О. О. Вплив глобальних відносин на становлення національної митної політики. *Anti-crisis management: state, region, enterprise: Conference Proceeding* (November 23 th, 2018). Le Mans France: Baltija Publishing, 2018. Part 1. P. 46–48.

АННОТАЦІЯ

Мужев О. О. Вплив митної політики на розвиток національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

У дисертації уточнено зміст поняття митної політики та принципи її реалізації. Розглянуто сучасні аспекти становлення митної політики в Україні. Встановлено роль інформаційних технологій у трансформації функціонування митних органів в Україні.

Досліджено вплив глобальних відносин на становлення національної митної політики. Розглянуто ефективність реалізації митної політики України. Розроблено модель митної політики в контексті розвитку національної економіки.

Здійснено прогноз щодо обсягів митних платежів як інструменту реалізації митної політики держави. Визначено пріоритетні напрями розвитку митного потенціалу країни. Запропоновано напрями інноваційно-інвестиційного розвитку країни в межах реалізації митної політики.

Ключові слова: митна політика, національна економіка, митні органи, митні платежі, митні режими.

АННОТАЦІЯ

Мужев А. А. Влияние таможенной политики на развитие национальной экономики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2019.

В диссертационной работе представлена модель развития таможенной политики в Украине, которая будет способствовать повышению качества системы управления государственным таможенным делом путем повышении качества информационного обеспечения и реализации проекта «Электронная таможня». Представлен механизм оценки эффективности реализации таможенной политики с использованием метода когнитивного моделирования, который включает выделение факторов-индикаторов внешней и внутренней среды, оказывающих влияние на формирование и реализацию таможенной политики.

Усовершенствована модель реализации таможенного потенциала национальной экономики, которая включает направления модернизации таможенной системы: укрепление кадрового потенциала таможенной службы; развитие социальной сферы; совершенствование таможенной инфраструктуры; разработка мер по

совершенствованию реализации фискальной функции таможенной политики. Предложен подход к определению приоритетных направлений развития таможенного потенциала страны путем использования кластерного анализа по экспорту и импорту страны.

Предложены новые принципы, которые должны быть заложены в основу реализации таможенной политики, в частности: баланса интересов; подотчетности; доступности информации; всеобщности взимания таможенных платежей; стимулирование инвестиционной активности; координации действий всех субъектов таможенных правоотношений; гармонизации таможенного законодательства; соблюдения конфиденциальности при реализации таможенного дела.

Разработан механизм трансформации институтов таможенной политики в Украине, который позволяет выделить основные преимущества в работе ДФС Украины, учитывая положительный опыт США и ЕС в дальнейшей ее деятельности. Предложены направления развития таможенной политики в условиях присоединения к Ассоциации с ЕС: техническое регулирование; организационно-экономические, институциональные и административные возможности; тенденции развития и риск-факторы.

Предложены направления инновационно-инвестиционного развития страны в рамках реализации таможенной политики, которые заключаются в четком определенных общих направлений государственной политики; факторов влияния на формирование и реализацию таможенной политики; вероятных угроз национальной безопасности в контексте реализации инновационной деятельности с указанием типов и элементов инновационных технологий, определением объектов инновационной деятельности.

Ключевые слова: таможенная политика, национальная экономика, таможенные органы, таможенные платежи, таможенные режимы.

SUMMARY

Muzhev O. O. The influence of customs policy on the development of the national economy. – On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Classic Private University, Zaporozhye, 2019.

The content of the concept of customs policy and principles of its implementation are specified in the dissertation. Modern aspects of the formation of customs policy in Ukraine are considered. The role of information technologies in the transformation of the functioning of customs authorities in Ukraine is established. The influence of global relations on the formation of national customs policy is investigated. The effectiveness of the implementation of customs policy of Ukraine is considered. A model of customs policy in the context of national economy development has been developed.

The amount of customs payments as a tool for the implementation of the customs policy of the state has been made. The priority directions of development of the customs potential of the country are determined. The directions of innovation and investment development of the country within the framework of customs policy are proposed.

Key words: customs policy, national economy, customs authorities, customs payments, customs regimes.

МУЖЕВ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

**ВПЛИВ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ
НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 12.09.2019.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 27-19АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.